

Ekonomové, kde jste?

V DEBATĚ O DEGLOBALIZACI EKONOMICKÉ ARGUMENTY
ZATÍM NEJSOU PŘÍLIŠ SLYŠET – JE TO ŠKODA

Až se jednou budou psát dějiny globalizace, klíčové místo v nich bude zaujímat rok 2022. Právě v jeho druhé půli byl v USA schválen a prezidentem Joem Bidenem podepsán tzv. Inflation Reduction Act (IRA), který v roce 2023 postupně začal vcházet v život. A teprve se zpožděním si významná část pozorovatelů ekonomického dění uvědomila jeho dlouhodobé fundamentální důsledky pro celý svět.

V případě IRA nejde jen o komicky nepřesný až ironický název této rozsáhlé legislativy, neboť o snižování inflace v něm v nejmenším nejde, to spíše o ochranářství, daňové pobídky, přímou podporu amerického průmyslu a též částečně cenové stropy či dotace, to vše zabaleno do hávu boje s klimatickou změnou. IRA je ovšem dějinným milníkem v tom, že na 272 stranách fakticky ukončuje jednu velkou a grandiózní globalizační éru, která nenápadně začala reformami Teng Siao-pchinga na konci 70. let v Číně a dostala masivní impuls zhroutilím komunismu a pádem železné opony. Těchto několik zlatých dekád přineslo tak hluboký rozvoj mezinárodní dělby práce, tak masivní bohatnutí velkých částí světové populace a tak velký nárůst mezinárodní obchodní výměny, jinými slovy tak výrazné rozšíření a prohloubení globalizace, že nemá nejspíše ve zmapovaných dějinách obdoby a překonává řádově svým celosvětovým záběrem i časy tzv. belle époque v Evropě před 1. světovou válkou.

Po celou tuto dobu byly Spojené státy neúnavným podporovatelem, klíčovým hybatelem a hlavní záštitou celosvětové liberalizace obchodu, ekonomické otevřenosti a uvolňování toků kapitálu. A také základním garantem systému pravidel, který byl organizován a zajišťován skrze Světovou obchodní organizaci (dříve GATT). Právě proto je obrat k ochranářství, uzavřenosti a „lokalizaci“

MOJMÍR HAMPL

*Vídeňský rodák
Friedrich August von
Hayek (1899–1992) získal
v roce 1974 Nobelovu cenu
za ekonomii. To už byl
36 let občanem Velké
Británie.*

Foto: Profimedia.cz

na straně USA tak zásadní. Tak jako jsou některé banky systémově významné pro finanční svět, jsou i některé země systémově významné pro globální obchod. Takovou zemí jsou právě Spojené státy. A tak jako je ironií sám název IRA, je stejně paradoxní, že dnešní postupné uzavírání Ameriky řídí v pozadí titíž lidé, kteří kdysi doslova spoluvytvořili zmíněné zlaté časy otevřenosti. Mezi nimi vyniká vystudovaný právník John Podesta. Personální ředitel Bílého domu za Billa Clintona v 90. letech a vyjednávač řady liberalizačních kroků v obchodě, následně poradce Baracka Obamy, který dnes řídí jako nejdůležitější seniorní poradce Joea Bidena celou implementaci IRA do praxe a dohlíží na rozdělování zhruba 370 až 770 miliard dolarů „klimatických investic“, které má tento zákon do americké ekonomiky přilít.

Od globalizace plnou parou k etatismu

S jistou nadsázkou se dá říct, že snad jediným široce sdíleným ideálem ekonomů je ideál volného obchodu, postavený na dobře popsanych celospolečenských výhodách směny na konkurenčním trhu. V ekonomii jinak panuje řada letitých intelektuálních sporů týkajících se efektivity či alokační role trhů, postavení státu a státních intervencí v ekonomice či hierarchie a vztahu mezi základními výrobními faktory. Ale podpora volného mezinárodního obchodu byla vždy v komunitě ekonomů poměrně silná a široce sdílená. Jakkoli „národy“ mezi sebou neobchodují, to firmy, jednotlivci, někdy též vlády.

Ovšem tento ideál se najednou rozpadá před našima očima a nezdá se, že by to vzbuzovalo širokou rebelii či veřejné pobouření ekonomické obce, která tím dostává silný zásah na srdeční komoru.

Již od pandemie covidu-19, která přinesla narušení řady hladce fungujících globálních logistických, produkčních a obchodních mechanismů, je cítit všude ve světě existenciální strach z dosažené hloubky globalizace a z jejích důsledků. Pandemie navíc ještě zesílila dřívější geopolitické tenze mezi USA a Čínou. Tlaky na deglobalizaci začaly sílit, rozšířilo se volání po „strategické autonomii“, „upřednostňování národních zájmů“, „soběstačnosti“ a „resilienci“, rozuměj nezávislosti na dění v okolí. IRA mu však dává mnohem silnější dynamiku a záštitu, protože je institucionalizací a kodifikací všech těchto tendencí. A navíc, když se začne otáčet horolezec, který je na vrcholu a táhl ostatní, jistě se intuitivně otočí mnozí pod ním. Tím spíše, že i ve zcela polarizované a rozbité americké politice má zmíněný koperníkovský obrat podporu napříč politickým spektrem.

Přitom vše zmíněné neznamena nic jiného než nárůst tendence k růstu moci a velikosti státu, k větším státním zásahům, rozsáhlejšímu veřejnému vlastnictví, všezasahujícím regulacím, tedy tendence k socialismu, omezování trhů a ke všeprostopujícímu etatismu. A také k většímu a neudržitelnějšímu zadlužování státu, což je realita ve vyspělém světě velmi patrná, ve Spojených státech obzvlášť. Tedy v menším jde o plíživý návrat před rok 1990. A tento návrat jako by neměl silné oponenty.

Děje se s nestejnou intenzitou vlastně všude, jen v různých kulisách. V Evropě jsou najednou na koni ti, kdo říkají, že je třeba rozvolnit striktní pravidla zakázané veřejné podpory na jednotném trhu, kdo volají po ochraně národních šampionů, kdo chtějí znovu znárodňovat dřív zprivatizované podniky a zvětšovat vlastnickou a produkční roli státu všude, od výroby čipů po léky, od zbraní po development bytů. S tím vším má svět zkušenosti a řada z nich je ještě v živé paměti. Přesto intelektuální odpor té profese, která má či by měla vědět víc, tedy u ekonomů, není patrný a nesílí. Proč?

Kde jsou teď všichni ekonomové?

S nutnou dávkou sebekritiky je nutné si přiznat, že již poněkolkáté v dějinách se ukazuje, že ani správné návody neumíme jako ekonomové v populistických časech dobře komunikovat a prodat. Částečně jde o objektivní věc. Ekonomie je v mnohém neintuitivní. Friedrich August von Hayek správně konstatoval, že „specifickou úlohou ekonomie je ukázat lidem, jak málo toho ve skutečnosti víme o tom, co si myslíme, že můžeme řídit nebo plánovat“. To jde skutečně proti intuici a „zdravému rozumu“ řady lidí, kteří nechápou sílu spontánního řádu. Kterí věří, že dobro či zlo má vždy podobu konkrétního člověka, lídra, politika, státníka, který buď vše rozhoduje špatně, nebo vše dobře, ale za vše odpovídá. To je přirozený pohled na svět, ztělesněný jak v pohádkách pro děti, tak i v bondovkách, pohádkách pro dospělé. Někde je dobrý člověk, někde špatný a ti oba od stolu buď vytvářejí dobro, nebo zlo. Podle toho, kdo zrovna vítězí.

Je těžké tuto přirozenou představu moudrých a špatných vládců a ředitelů vesmíru porážet ideou spontánního řádu. Tedy jednou z nejsilnějších ekonomických myšlenek vůbec, která je postavena na úvaze, že začasť stačí jen rozumná pravidla a jejich vymáhání a svobodná společnost se dobře a dostatečně s pomocí trhu, konkurence a cenových signálů organizuje sama. A to proto, že nikdo nemá dost informací, aby ji mohl efektivně řídit z centra. Blahobyť je pak výsledkem lidského jed-

**JIŽ OD PANDEMIE
COVIDU-19, KTERÁ
PŘINESLA NARUŠENÍ
ŘADY HLADCE
FUNGJÍCÍCH GLOBÁL-
NÍCH LOGISTICKÝCH,
PRODUKČNÍCH
A OBCHODNÍCH
MECHANISMŮ, JE
CÍTIT VŠUDE VE SVĚTĚ
EXISTENCIÁLNÍ
STRACH Z DOSAŽENÉ
HLOUBKY GLOBALI-
ZACE A Z JEJÍCH
DŮSLEDKŮ.**

nání, nikoli lidského záměru, jak by to opět geniálně shrnul Hayek.

Tím, že jeden každý v tomto systému uplatňuje svůj zájem a hledá své štěstí, naplňuje skrze tržní síly i cíle všech ostatních. Žádný totalitní vládce a žádný politik s totalitními tendencemi nikdy takovou myšlenku nemůže přijmout. A kovaný socialista ji nepřijme též. Když se centrální plánovač podívá z velké výšky na město, bude pro něj vnitřně drásavý a nesnesitelný pocit, že auta si sama jezdí sem a tam a nikdo je shora neorganizuje. A že nikdo každému neříká z velkého velína předem, kam a kdy smí jet a kde přesně zaparkovat. Přesto systém funguje, protože existují sdílená pravidla a k tomu individuální neorganizovaná rozhodnutí řidičů ohledně zamýšlených tras. Žádný centrální plánovač všechny záměry všech řidičů nemůže znát. Pokud by takový centrální plánovač chtěl organizovat dopravu na úrovni jednotlivých vozidel, jistě by zkolabovala, nebo přestala existovat. Dobrá doprava je ale výsledkem jemné rovnováhy mezi spontánním a záměrným. A leadership v systému pravidel nelze zaměňovat s totalitním či centrálním plánováním.

S tím samozřejmě souvisí i druhý psychologický fakt, že jako lidé umíme mnohem víc ocenit jednotlivý silný čin než právě dobré nastavení pravidel, které ale též vyžaduje mimořádné úsilí a intelektuální kapacitu. Dobrá pravidla zlepšují život milionům. Lékař zachraňuje jeden zcela představitelný život a typicky je za to obdivován. Úvahy ekonomů jsou abstraktní a obecné, lékař zachraňuje konkrétně. Přitom právě ekonomové umějí dávat návrhy na úpravy systému, které umožňují bohatnutí, zlepšování životní úrovně lidí. Bohužel, pokud se to daří a bohatnou v průměru všichni, většina to bere za automatické a samozřejmé. Případně za výsledek vlastního snažení, ne smysluplně nastaveného obecného systému. Hladina se zvedá pro všechny lodě a veřejné diskuse se nakonec stejně stočí na otázku rovnosti, tedy proč některá plavidla jsou větší a některá menší. Zdroj zvedání hladiny už pak nikdo neřeší. A pokud zas všichni v průměru chudnou nebo jen nebohatnou, jak by teoreticky mohli, též se nakonec soustředí na porovnávání mezi sebou, nikoli na systémové chyby, které chudnutí způsobují. Když jsou navíc odstřiženi od informací, což v totalitách bývají, často se ani o obecném chudnutí nemusejí nějakou chvíli dozvědět, což je zkušenost, kterou po uzavření hranic zažila řada komunistických zemí ve 20. století.

Pokud by se konal průzkum veřejného mínění, nejspíš by jako významnější byl většinově hodnocen objev penicilinu Alexandrem Flemingem než objev neviditelné ruky trhu Adamem Smithem. Přitom skutečnost, že sociální vědci – a mezi nimi

Pomník Adama Smithe (1723–1790), skotského filozofa a ekonoma, v Edinburghu.
Foto: Profimedia.cz

právě ekonomové – byli schopni objevit a formulovat pravidla fungování trhů, možná zachránila víc životů než objev sira Fleminga. Kvůli vzniku nekastovní společnosti s dělbu práce a svobodou si práci zvolit a specializovat se, s uvolněním pravidel pro nakládání s kapitálem, s rozšířením soukromého vlastnictví, které šlo ruku v ruce s technologickým pokrokem, se od 19. století miliony a miliony lidí dostaly ze smrtící kombinace těžké (často nucené) práce, otřesné hygieny, nedostatku potravin a nedostatku tepla, které přímo přispívaly k nekonečné životní mizerii celých zástupů lidí. To je však čistě abstraktní, penicilin konkrétní.

To vše je dobré si znovu připomínat a uvědomovat ve zlomových časech, jaké právě prožíváme. Brzdit rozjetá kola deglobalizace, připomínat sílu trhu oproti časté bezmoci a komičnosti centrálních plánovačů, prodávat myšlenky spontánního řádu oproti etatismu a všeprostopující přeregulovanosti ekonomiky je a zejména bude úlohou ekonomů. Z dějinné zkušenosti víme, že argument, který nezazní ve správný čas, je jako argument, který nezazní vůbec. U debaty o deglobalizaci není přitom za pět minut dvanáct, spíš za pět minut půl jedné. ■

Autor je předsedou Národní rozpočtové rady a bývalým viceguvernérem ČNB. Spolupracuje s Centrem pro systémová rizika na London School of Economics a s VŠE v Praze.